ԵՐԱՆԻ՛ ՅՈՐԺԱՄ ՆԱԽԱՏԻՑԵՆ ԶԶԵԶ...

Խմցուցին Անոր լեղի ըսպունդով.
Խմցուցին եւ ինձ մարդիկ բարկ քացախ.
Վէրքերուս վերայ դերին ժանդ եւ աղ՝
Մինչ ես կ՚օրհնէի զանոնք աղօթքով։

Եւ լոյսն աչքերուս ցեխով փակեցին,
Մինչդեռ դուն, ո՛վ Տէր, կաւով լոյս տուիր.
Սուտով օծեցին համբոյրն իմ սրտին,
Խօսքերով պատիր պատանք կարեցին։

Որքան լայն վէրքեր եւ արիւն եւ ջուր
Կողէս հանեցին լեղուով սայրասուր.
Սիրով կը տանիմ այս խաչն ամէնուր,

Լոկ իմ Գողգոթան թող երկինք հասնի.
Եւ Աւետարանդ ձեռքիս դերօշակ՝
Ինձ հետ սիրողներ՝ կաղմեն սուրբ բանակ։

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Քրիստոսի Աւետարանական երանութիւններուն նուիրուած այս քերթուածները առնուած են *Հ. Վահան Յովհաննէսեանի* նորատիպ հատորէն, որու խորագիրն է *ԵՍ ՈՒ ԴՈՒ*։ Կը պարունակէ հեղինակին հոգեկան ապրումներու բեկբեկուն արձագանգները, 1940–46 տարիներու։ Ներշնչուած՝ Արիէլ Անէմեանի մէկ գեղեցիկ նկարէն, որ կը ներկայացնէ բանաստեղծութեան ոգին՝ *Մուսան*, հեղինակը անոր կը նուիրէ իր տենչերը, անոր հետ կը խօսի ու կ՚երգէ։

TAPPETI D'ORIENTE

(ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳՈՐԳԵՐ)

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԱՐՄԷՆ ԽԱՆԿԷԼՏԵԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ՝ **ANTONIO VALLARDI**

Միլան, 1959

Կարդալով այս բազմագունեան վերարտադրութիւններով ճոխացած չքեղ հրատարակութիւնը՝ կը տեղեկանանք, որ հաւանաբար Արեւելքի խաչնարած և վաչկատուն ցեղերն են եղած որ առաջին անգամ գաղափարն ունեցած են գորգ շինելու, օգտագործելով իրենց կենդանիներուն բուրդն ու սաեւը, արտադրելով հաստատուն կերպաս մը, որուն վրայի խիտ եւ կակուղ խաւերը կենդանիներու մորթին ակներեւ նմանութիւնն ունէին, ինչպէս ցուրտին դէմ պատսպարուելու մեծ յատկութիւն։ Այս կտաւը իրենց կը ծառայէր իբրեւ վրան, վերմակ եւ անկողին, եւ բաղդատմամբ մորթին՝ նուազ ծանր ըլլալուն՝ դիւրաւ ալ փոխադրելի։

Հաւանաբար առաջին գորգերուն կակուղ խաւերը շատ երկար էին։ Ժամանակի ընթացքին, գաղափարը ունեցած են ա՛լ աւելի դեղեցկացնել կապերտները, ա՛ն նոնց շինուածքին մէջ ներմուծելով խայտաբղէտ գոյներ եւ կանոնաւոր գծեր, միեւնոյն ժամանակ կարճեցնելով կակուղ խաւերը։

Թիւրքեստանի մէջ գտնուած Գ. եւ Զ. դարերու պատկանող գորգի կտորներէն կը հաստատուի, որ վերոյիշեալ ժամանակաշրջաններէն ի վեր արդէն սկսած էր կերկրարկուիլ զանազան գոյներով եւ երկրաչափական կանոնաւոր գծերով գորգաշինութիւն մը։

Այս հաստատման հիման վրայ, եթէ թոյլատրելի է ենթադրել որ գորգագործութեան հայրենիքը Թիւրքեստանը Ըլլայ (որ ներկայիս ալ գորգավաճառութեան կարեւոր կեդրոն մըն է) այնուհանդերձ ցարդ հնարաւոր չէ եղած ճշտել թէ արհեստին ծագումը ե՞րբ տեղի ունեցած է։

Մինչեւ մօտ ատեններս, կը կարծուէր թէ խնդրի նիւթ գորգարուեստի ծագումը սկսած Ըլլայ Քրիստոսէ մէկ–երկու դար առաջ, սակայն 1949 թուականին Ալթայերանց շրջանին կատարուած հնագիտական պեղումներէն յայտնաբերուած գորգի կտորներէն կարելի է հետեւցնել թէ ծագումը պէտք է շատ աւելի ետ տանիլ։ Արդարեւ, Ե. դարէն (Ն. Ք.) մնացած գերեզմաններու մէջ սառած վիճակի մէջ գտնուեցաւ հին հեղինակներու կողմէ յիշուած բաբելոնեան եւ պարսկական ըսուած ճերմակ գորգ մը, որ գրեթէ քառակուսի կտոր մըն է, զարդարուած վազող ձիաւորներով եւ եղնիկներով, վարդագոյն գծերու ցանցով մը գեղազարդուած։ Նկատելով ձեւի, աշխատութեան եւ արհեստի կատարելութիւնը (մօտաւորապէս 3600 հանգոյց իւրաքանչիւր տասնորդամետրի վրայ) գորգագործութեան արհեստը սկզբնաւորութիւնը տասնեակ մը դարեր ետ պէտք է տանիլ, վեր ի վայր շրջելով անոր ծագման ցարդ եղած բոլոր վարկածները։

Արեւելեան բոլոր երկիրները հաւասարապէս «խալի» կ՚ըսեն գորգին։ Այս բառը, ըստ Եագուպի – ԺԴ. դարու Արաբ հեղինակի մը – Գալիգալայէ կու գոյ, որ Էրզրումի արաբական անունն է, եւ որ կրնայ աղաւաղումն ըլլալ հայերէն «Կարնոյ աղաւաղումն ըլլալ հայերէն «Կարին քաղաք» բացատրութեան, Կարին՝ որ ին քաղաք։

Միջին Դարուն մեծ գորգերու շինութեան կարեւոր կեդրոն մըն էր։ Թէ Հայերը շատ հինէն գորգի գործով զբաղած են, ըլլայ իբրեւ շինող եւ թէ իբրեւ վաճառական՝ պատմականօրէն հաստատուած է։ Մարքոյ Փոլոն, որ ԺԳ. դարու վերջերը Վենետիկէն մեկնելով, ցամաքի ճամբով երկար ճամբորդութեան ընթացքին՝ այցելեց Սեւ Ծովէն մինչեւ Միջին եւ Ծայրագոյն Արեւելքները, Անատոլուն եւ Կովկասը յիշատակած ատեն՝ կ՚ըսէ թէ Հայեր եւ Յոյներ արհեստագործութեամբ եւ վաճառականութեամբ կը զբաղին, եւ այդ շրջաններուն մէջ գեղեցկագոյն գորգեր կը պատրաստուին։

Քազաք գորգերու որոշ մէկ տեսակը Կովկասի, Պարսկաստանի եւ Անատոլուի զանազան կողմերը ցրուած փոքրաթիւ հայ գաղութներու կողմէ կը շինուէին, եւ ըստ կարգ մը մասնագէտներու կարծիքին՝ այդ գորգերը ծագումով զուտ հայկական են։

Նախնական շրջանին, Արեւելքի վաչկատուն ցեղերու համար գորգը կը ծառայէր իբրեւ վրան, անկողին եւ վերմակ. բայց, երբ վրանաբնակը հեզհետէ կը հաստատուի աւաններու, գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ, ան կը դառնայ տան անհրաժեշտ պիտոյք, ծառայելով դեռնին մերկութիւնը ծածկելու, եւ յաճախ իբրեւ բազմոց։ Հազիւ 700 տարի է որ գորգը մուտք գործած է Արեւմտեան երկիրները, ուր առաւելապէս գործածուեցաւ պատի իբրեւ եզական դունագեղ զարդ։

Զանց ընելով ինչ որ գորգագիտութեան մէջ հնութիւն «Անթիքա» կը նկատուի՝ հեղինակին նպատակն է եղած ծանօթացնել վերջին երկու հարիւր տարուան ընթացքին զանազան երկիրներու մէջ արտադրուած հանգուցաւոր գորգերու բոլոր տեսակները։

Անցնելէ առաջ անոնց թուումին՝ կը բացատրէ թէ ինչպէս կը պատրաստեն նախանիթերը, ինչպէս կը ներկեն բուրդը, ինչպէս շինուած են տէսքկեահները, հանգոյցները ինչպէս կ՚անցընեն, եւ վերջապէս այն բոլոր համբերատար աշխատանքը՝ որ կը տարուի նախ քան գորգին կատարելապէս լմնցած մէջտեղ գալը։

Այս ընդհանուր ծանօթութենէն յետոյ, մնացեալ մասը նուիրած է գորգերու դասաւորումին, որ 0·27 × 0·21 մեծածաւալ 330 էջնոց գրքի մը 270 էջերը կը բռնէ։

Հոս կը ներկայացնէ մի առ մի աւելի քան յիսուն տեսակ պարսկական, թրքական, կովկասեան, Արեւելեան եւ կեդրոնական Ասիոյ, չինական, հնդկական գորգ-կապերտներու տեսակները, անոնց տարբերակներով, բացատրելով իւրաքանչիւրին մասնայատուկ ձեւերը, գծագրութիւնը, գոյները, ճոխացած՝ անոնց լուսանկարներով, մեծ մասամբ բազմագունեան։

Մասնաւոր գլուխներ նուիրուած են բացատրելու համար թէ ի՞նչ բաներ գորգի մը համար թերութիւն կը համարուին, եւ ի՛նչ պէտք է ընել զանոնք լաւ պահելու համար։

Մէկ խօսքով, դերազանցապէս Արեւելեան այս դեղարուեստին նուիրուած սոյն պատկառելի գործին մէջ ոչ մէկ բան զանց առնուած է մասնագիտական համայնապարան մը դարձնելու համար զայն, հաւասարապէս օգտակար վաճառականներին, ինչպէս նաեւ գորգի սիրահար ընթերցողին։

Գիրքը կը ներկայանայ, ինչպէս ըսուեցաւ, նիւթին համապատասխան ոչ նըւազ գեղեցիկ եւ շքեղ տպագրութեամբ մը, որ պատիւ կը բերէ հեղինակին եւ հրատարակիչին միանգամայն։

Զմոռնանք յիշել, որ երիտասարդ հեղինակը իր գործին ներածականին մէջ հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց՝ որոնք ո՛րեւէ կերպով սատարած են իր ձեռնարկին լաւագոյն յաջողութեան, մասնաւորապէս իր հօր, Գէորգ Խանկէլտեանի, որ Լոմպարտիայի նահանգին մէջ ճանչցուած է որպէս հեղինակաւոր գորգագէտ։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

Ի ՍԷՐ «ՄԵԾԱՍԲԱՆՁ»ԻՆ

19

ՎԵՐԱՖՆՆՈՒԹԻՒՆ

Երուսաղէմի Պատրիարքական վերջին դէպքերուն առիթով՝ անճոռնի բառ մը ծնաւ սփիւռքի մեր օրաթերթերուն մէջ, վերանայում. «խնդրին կամ հարցին վերանայումը»։

Հայերէնի մէջ նայում բառ չկայ՝ որ անկէ ալ կազմուի վերանայում. նոյնիսկ տեսում չկայ, ոչ ալ վերատեսում։

Ունինք տեսութիւն, քննութիւն, որոնցմէ՝ վերատեսութիւն, վերաքննութիւն։

Հայերէնի մէջ չ՚ըսուիր հարցը վերանայիլ, այլ՝ հարցը վերաքննել։

Ուրեմն, դէպքերը այնքան յուզած էին անձերը՝ որ ասոնք հայերէնն ալ սկսեր են մոռնալ, եւ այդպիսի տարօրինակ բառերով հաղորդագրութիւններ են տուեր պարսաստահմանի թերթերուն։ Եւ մեր խմբագիրներն ալ կլլեր են։ Երբեմն փոքրիկ շիւղերու համար՝ այնքան խնդիրներ կը յուղեն. երբեմն ալ գերաններ համով հոտով կուլ կու տան...։

Ում ածանցը յաճախ բայարմատին վերայ կը թառի ու կու տայ վերացական իմաստով գոյականներ. ինչպէս՝ անկում, պրպտում, կերտում, շեղում։

Երբեմն ալ ումին տեղ կու գայ անոր եղբայրը՝ ութիւն. ինչպէս՝ քննութիւն, տեսութիւն։

Չ՚ըսուիր քննում, շինում, տեսում. ինչպէս չ՚ըսուիր անկութիւն, պրպտութիւն, կերտութիւն։

Լեզուն իր պահանջներն ունի. եւ մենք պէտք է յարմարինք անոր։

Տեսնենք քանի մը հետաքրքրական օրինակներ. ունինք յարութիւն բառը. կայ նաեւ յարում։ Յարութիւն կը ծագի յառնեմ – յարեայ բայէն (արմատը՝ յար)։ Յարում կը ծագի յարիմ – յարեցայ բայէն (արմատը՝ դարձեալ յար)։

Ուրիշ օրինակ մըն ալ կ՚ուզէ՞ք. առնենք մեկնում եւ մեկնութիւն բառերը։

Մեկնում կը նշանակէ տեղ մը հեռանալ. մեկնութիւն՝ կը նշանակէ բացատրել։ Երկուքն ալ կը ծագին, ըստ Աճառեանի, մի արմատէն (որ կը նշանակէ մէկ), որուն վրայ աւելցած է կին ածանցը (համեմատէ՛ կր–կին, երեք–կին եւն.) ուրեմն, մեկին, որմէ մեկն, հետզհետէ առած է նրբագոյն նշանակութիւններ, ինչպէս՝ առանձին, միանակ, պարզ, անխառն, անզարդ։

Նայիմ բայը ոչ ումին հետ բարեկամ է, ոչ ալ ութիւնին։ Անոր գրացին է որ կու գայ օգնելու. տես արմատէն կը շինենք տեսութիւն. ատկէ՝ վերատեսութիւն, վերատեսուչ, կամ վերաքննութիւն, վերաքննիչ։

ԲԱՐԻԶ – ՓԱՐԻԶ

Շատեր կը գրեն Բարիզ. եւ ասոր նըման, այսինքն՝ նոյն պատճառաբանութեամբ կը գրեն նաեւ Արենենթինա, Հանրի Թեամբ կը գրեն նաեւ Արենենթինա, Հանրի Դրուայա, Դոլստոյ, Դորինոյ, Բատովա, Գոլումպիա եւն....։

Անշուշտ երկար է հարցը. տառադարձութեան առեղծուածային խնդիրն է որ դարձեալ կը շօշափուի։

Մեր սկզբունքն է հետեւեալը. երբ դասական տառադարձութիւն չէ որ պիտի կատարենք (բ – b, գ – g, դ – d, տ – t, պ – p), այլ լոկ ձայնագրութիւն է մեր կատարելիքը, այն ատեն՝ հարկ է գործածել միայն թաւ գրերը (p, f, փ) եւ ոչ թէ միջակները (դ, գ, բ). ու գրել Փարիզ, Փատովա, Հանրի Թրուայա, Թորինոյ, Գոլումպիա, Արենենթինա եւայլն...։

Այս պարագային՝ ունինք երկու առաւելութիւն. նախ ձայնագրութիւն. երկրորդ յար եւ նման հնչում թէ՛ արեւելեան եւ թէ՛ արեւմտեան հայերէնով. երբ կը գրենք Բարիզ, արեւելահային հնչումը պիտի հեռանայ եւրոպականէն (պիտի կարդայ Baris). ոչ ալ բ–ը տառադարձութիւնն է P–ին։ Երբ կը գրենք Պարիս

© National Library of Armenia